

УДК 378.184

Сергєєнко О. М.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В роботі розглядаються різноманітні підходи до визначення поняття „культура”, що пов’язується з діяльністю людини, а саме самоосвітньою діяльністю.

Особлива увага приділяється пошуку напрямків формування культури самоосвітньої діяльності. Наголошується, що культура самоосвітньої діяльності – необхідна, постійна складова життя культурної, освіченої людини, заняття, що супроводжує її завжди, „на протязі всього життя”.

Ключові слова: культура, самоосвіта, самоосвітня діяльність, культура пізнавальної діяльності, культура розумової праці, культура самоосвітньої діяльності, формування культури самоосвітньої діяльності.

Сучасні умови постіндустріального суспільства, „суспільства знань” (П. Дракер), суттєві зміни в соціокультурній та соціально-економічній сферах суспільства, прискорення темпів старіння знань, стрімке скорочення „періоду напіврозпаду компетенцій” (П. Берто), розширення інформаційних потоків, нестабільність на ринку праці, зміна статусу багатьох професій, поширення інформальної освіти актуалізують завдання підготовки майбутніх фахівців, здатних адаптуватися у швидкозмінних професійних та особистісних ситуаціях, самостійно здобувати та освоювати нову інформацію, бути готовими до мобільності на ринку праці, критично мислити, самостійно приймати обґрунтовані рішення, максимально використовувати власні можливості, оволодівати способами організації власного мислення й діяльності.

Постає очевидним, що знання та вміння, отримані фахівцем у вищому закладі освіти, доволі швидко втрачають свою актуальність та стають недостатніми для якісної організації освітнього процесу, що у свою чергу передбачає неперервне оновлення знань та професійної компетентності.

Особливого значення в процесі підготовки компетентних фахівців різного профілю до умов сучасного ринку праці та формування конкурентоспроможності кожної людини набуває формування культури самоосвітньої діяльності.

Проблема культури самоосвітньої діяльності розглядається в міждисциплінарному контексті філософського, соціологічного, культурологічного, психолого-педагогічного знання. У контексті онтологічних категорій „буття”, „діяльність” як феномен людської життєдіяльності самоосвіту та самоосвітню діяльність розглядали М. Бахтін, М. Бердяєв, М. Мамардашвілі, В. Соловйов, В. Швирьов та ін.

Соціологічні аспекти самоосвіти та самоосвітньої діяльності в контексті проблем розвитку соціуму та вільного часу людини як неформальної освітньої діяльності репрезентовано в дослідженнях І. Грабовець, Г. Зборовського, О. Шукліної, І. Шахової. Самоосвіту як соціокультурне явище вивчала О. Бурлука.

Психолого-педагогічні засади феномену самоосвіти розглядали такі науковці, як А. Айзенберг, В. Бондаревський, А. Громцева, В. Прокопюк, Б. Райський, Г. Сериков та ін., як складник процесу самовиховання, саморозвитку особистості – А. Арет, О. Ковальов та ін., як засіб подолання професійного вигорання – Л. Мітіна.

Значну увагу в сучасній психолого-педагогічній літературі приділено питанням професійної підготовки майбутніх фахівців сфери культури та мистецтва (Т. Бортникова,

С. Волков, Т. Кисельова, О. Кудріна, П. Кузяєв, С. Курганський, Т. Мангер, О. Овчарук, М. Паршиков, В. Солодухін, О. Стукалова, І. Шамес та ін.). Онтогенез системи підготовки фахівців творчих професій у контексті соціокультурних і педагогічних трансформацій представлено в дослідженні І. Єлеференко.

Теорію й практику професійної самоосвіти розглянуто в наукових розвідках І. Ганченка, Ю. Калугіна, Г. Коджаспірової та ін., самоосвітньої діяльності студентської молоді – В. Буряка, Н. Михайлової, Л. Павлової, М. Рогозіної, Н. Сидорчук та ін.

Проблеми організації самоосвітньої діяльності студентів вишів різного фахового спрямування висвітлено в наукових дослідженнях останніх років (М. Балікаєва, О. Карпова, В. Корвяков, Л. Скопцова). Проте особливості формування культури самоосвітньої діяльності студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі професійної підготовки, на нашу думку, розглянуті недостатньо.

Аналіз теорії й практики з досліджуваної проблеми дозволив виявити протиріччя між: потребою суспільства в компетентних фахівцях, здатних до творчості, самоорганізації, самоосвіти й самореалізації, та недостатньою розробленістю засобів і методів організації самоосвітньої діяльності студентів.

Поняттєво-категоріальне поле дослідження проблеми культури самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців включає такі поняття, як „самоосвіта”, „діяльність”, „самоосвітня діяльність”, „культура”, „культура самоосвіти”. Префікс „само” акцентує увагу на особистісному характері, вирішальній ролі особистісних зусиль, самокерування, відповідальності, інтересу, зростанні, професіоналізації.

Аналіз наукової літератури засвідчує трактування поняття „самоосвіта” в різних аспектах. У філософському контексті – М. Князева, О. Бурлука, у соціологічному аспекті – О. Шукліна, І. Грабовець, І. Шахова та ін. Так, М. Князева вважає, що без самоосвіти немає саморозвитку, а без саморозвитку – самоосвіти: „самоосвіта є творча робота з розвитку своєї особистості, розширенню ерудиції, поглибленню світорозуміння” [4, с. 49].

У педагогічній літературі, присвяченій проблемі самоосвіти особистості, представлені різні підходи до визначення поняття „самоосвіта”: системний, функціональний, аксіологічний, соціальний, діяльнісний.

Розглянемо більш конкретно деякі трактовки самоосвіти, пов’язані з діяльнісним підходом. На думку А. Громцевої, під самоосвітою розуміється цілеспрямована самостійна пізнавальна діяльність по вдосконаленню існуючих і придбанню нових політичних, професійних і освітніх знань [3, с. 23]. Г. Коджаспірова відзначає, що слід відрізнити два розуміння цього явища. З одного боку, все людське життя є джерелом постійного саморозвитку й самоосвіти. У такому контексті ці поняття виступають як синоніми. Але з іншого боку, на думку Г. Коджаспірової, під самоосвітою варто розуміти „спеціально організовану, самостійну, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення певних особистісних або суспільно значущих цілей” [5, с. 69].

Узагальнюючи наукові підходи до визначення сутності поняття „само-освітня діяльність” (А. Громцева, О. Шукліна, Л. Павлова, Н. Сидорчук, І. Грабовець, М. Рогозіна, Н. Михайлова, В. Корвяков, Н. Міняєва) визначимо її як процес самостійного, цілеспрямованого оволодіння студентом системою знань, практичного досвіду, технологічними вміннями пошуку інформації і буде більш успішним при орієнтації його на потреби та запити у власному розвитку та професійному вдосконаленні.

Виходячи з того, що процес самоосвітньої діяльності відбувається у складному просторі культури, слід визначити сутність поняття „культура” та її значення у процесах самоосвітньої діяльності.

При всьому своєму різноманітті визначень поняття культура, зупинимося на тих, які мають відношення до базового поняття нашого дослідження – культура самоосвітньої

діяльності:

– культура – сукупність досягнень виробничих, суспільних і духовних відносин людей, високий рівень чого-небудь, високий розвиток, уміння (С. Ожегов);

– культура – загальноприйнятий спосіб мислення (К. Юнг);

– культура – це форма вільного рішення й перерішення своєї долі у свідомості її історичної й загальної відповідальності (В. Біблер).

Важливим є розгляд зв'язку культури й діяльності людини та різноманітних її продуктів: культура представляється або у вигляді сукупності (системи) певних видів діяльності та її результатів (М. Каган), або як спосіб діяльності, її технології (Е. Маркарян), або як діяльність взагалі, активна творча діяльність людини й, отже, розвиток її як суб'єкта діяльності (В. Межуев). Але, який би аспект у трактуванні культури не розглядався, загальним для всіх визначень є те, що сутність культури проявляється в діяльності.

Наявні підходи до визначення сутності понять „самоосвіта”, „діяльність”, „самоосвітня діяльність”, „культура”, „культура самоосвіти” надають можливість визначити поняття „культура самоосвітньої діяльності”. Культура самоосвітньої діяльності – це інтегральна характеристика особистості фахівця, яка відображає самостійну цілеспрямовану самоосвітню діяльність, що спонукається внутрішніми мотивами з метою розвитку та самоудосконалення особистості, забезпечення професійної успішності, конкурентоздатності у професійній діяльності. Основними характеристиками культури самоосвітньої діяльності особистості слід визнати такі: розгляд культури як контексту та умови становлення культури самоосвітньої діяльності особистості; цілісний, інтегративний характер; діяльнісний характер, визнання особистості суб'єктом самоосвітньої діяльності; динамічний характер, що зумовлює змінюваність у часі та індивідуальний темпоритм розвитку; наявність системи норм та засобів (критеріїв) здійснення самоосвітнього процесу; гуманістична спрямованість, тобто „екологічний” вимір розвитку та саморозвитку людини; спрямованість на культуротворчу функцію діяльності людини, активність у самоосвітній діяльності; орієнтація на соціально та особистісно значущі цілі самоосвітньої діяльності; спрямованість на забезпечення навчальної автономії суб'єкта освітньої діяльності; рефлексивний характер усіх складників. Культуровідповідний характер самоосвітньої діяльності зумовлюється мотивами та намірами людини, якими вона керується.

У діяльнісному плані формування культури самоосвітньої діяльності полягає, по-перше, в реалізації освоєних суб'єктом норм пізнавальної діяльності (в їхньому духовно-практичному та предметно-змістовному вираженні), по-друге, в здатності до творчості, до перевизначення норм, до подолання репродуктивних форм освоєння дійсності.

Таким чином, аналіз наукової літератури засвідчив, що особливої актуальності культура самоосвітньої діяльності набуває у сучасному інформаційному суспільстві, коли набуті знання швидко застарівають і існує гостра необхідність їхнього постійного поповнення та оновлення. Передумовою успішності формування культури самоосвітньої діяльності є суб'єктна активність, яка являє собою діяльнісний стан особистості, що характеризується певним рівнем самосвідомості та самодетермінації, при якому суб'єкт займається свідомою діяльністю, спрямованою на зміну внутрішнього та зовнішнього світу, виявляє різні види активності (загальну, навчальну, інтелектуальну, пошуково-творчу, організаційну, інтенціональну, самоаналітичну, емоційно-ціннісну). Самоосвітня діяльність – найбільш складний вид освітньої діяльності, оскільки пов'язаний із процедурами саморефлексії, самооцінки, самоідентифікації та виробленням умінь та навичок самостійно набувати актуальні знання та трансформувати їх у практичну діяльність.

Подальшого дослідження вимагають питання організації самоосвітньої діяльності студентів ВНЗ, зокрема закладів культури та мистецтва в Інтернет-середовищі, взаємозв'язку культури самоосвітньої діяльності студентів та ефективності процесу формування

професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах диверсифікації освіти.

Список використаної літератури:

1. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы: учеб. пособ. для вузов по спец. „Библиотекведение и библиогр.” / А. Я. Айзенберг. – Москва: Высшая шк., 1986. – 127 с.
2. Грабовець І. В. Самоосвіта як автономний вид діяльності в процесі професійної самореалізації особистості (соціологічний аспект проблеми) / І. В. Грабовець // *Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. – Харків: Видав. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 517–520.
3. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию: учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. институтов / А. К. Громцева. – Москва: Педагогика, 1983. – 145 с.
4. Князева М. Л. Ключ к самосозиданию / М. Л. Князева. – Москва: Молодая гвардия, 1990. – 256 с.
5. Коджаспирова Г. М. Культура профессионального самообразования педагога: пособ. / Г. М. Коджаспирова; под ред. Ю. М. Забродина; Всерос. научно-практ. центр профориентации и псих. поддержки населения. – Москва, 1994. – 344 с.
6. Сидорчук Н. Г. Категорійний аналіз поняття „самоосвітня діяльність майбутнього вчителя” / Н. Г. Сидорчук // *Вісник Житомир. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. – 1999. – № 3. – С. 59–63.

Sergienko O.M.

FORMATION OF THE STUDENT'S CULTURE SELF EDUCATION DURING TRAINING

The article deals with the determination of the concept „culture”, which contacts with human activity, namely by self-educational activity. A special attention is given to the search of directions of forming of self-educational activity's culture. It is marked that self-educational activity's culture is necessary, constant part of life of an educated man, a thing which accompanies him/her always, „during all life”. It is stressed that knowledge and skills which a specialist gets at High School loose their topicality and are insufficient for a qualitative organization of the educational process that in its turn provides a continuous knowledge updating and professional competence. That's why a special importance is given in the process of preparation of the competent specialists of different spheres to the conditions of the modern labour market and the formation of the competitiveness of each person gains the formation of the culture of a self-educational activity.

Key words: culture, self-education, self-educational activity, culture of informative activity, culture of brainwork.